

SÖYLEŞİLER

KORKUT BORATAV

'Unutulan Yıllar'

Unutulan Yıllar dokuz yıl önce yitirdiğimiz **Niyazi Berkes**'in son kitabı. 1997'de öğrencisi ve dostu **Ruşen Sezer** tarafından yayına hazırlanmış.

Kitabın "Önsöz"ünden öğreniyoruz ki Niyazi Berkes'in oğlu **Fikret**'e bıraktığı bir klasör dolusu karışık ve düzensiz not Sezer'e verilmiş. Ruşen Sezer'in yoğun ve üretken emeği sayesinde keyifle okunan, ilginç ve çok önemli bir yapıt ortaya çıkmış.

★★★

Berkes'in son yapıtı bir "anı kitabı" mıdır? Bu niteleme kitabın ilk bölümleri için geçerli. Yazarın Kıbrıs'taki çocukluk, İstanbul'daki gençlik yılları, Darülfünun öğrenciliği, Ankara'da önce Halkevi'nde kitaplık sorumlusu, sonra da Maarif Koleji müdürü olarak çalıştığı yıllar, İstanbul Üniversitesi'ne asistan olarak dönüşü ve Amerika'da doktora öğrenciliği dönemi esas olarak anılar biçiminde yazılmış. Bu sayfalarda, Cumhuriyet'in ilk yıllarından canlı tablolar ile karşılaşırız. Bu yılların fikir ve siyaset alanlarına damgasını vurmuş olan kişiler, örneğin Kadrocular, Halk Fırkası'nın önde gelen adları, medrese geleneğinden gelen hocalar, sınıf arkadaşları, Berkes'in keskin belleğinin, pırl pırl zekâsının, eleştirel muhakemesinin eleğinden süzülerek günümüze aktarılıyor.

Ne var ki Berkes, amacının "anılarını yazmak olmadığı"ni, *Unutulan Yıllar*'ın ilk sayfalarında ortaya koyuyor: "Bu kitabı 1940 ile 1950 arasında geçen olayların unutulmuş yanlarını tanıtmak için yazıyorum... Geçmiş yıllar... araştırma işine koyulunca, yazdıkları bilinen anlamda 'anılar' olmaktan çıktı; bir inceleme ve eleştirme biçimini aldı. Kişisel anılar... ikinci planda kaldı."

Gerçekten de Niyazi Berkes'in hayat hikâyesinin ilk otuz yılı son bulunca kitap, "1940'lı yılların Türkiye'si üzerine siyasal ve ideolojik bir deneme" haline dönüşüyor. Ancak bu deneme, bir yandan olayların arasına serpiştirilmiş kişisel izlenimler, bir yandan da bir hayli titiz belge taraması ve değerlendirmesi ile zenginleştirilmiştir.

★★★

1940'lı yılları, yani "Milli Şef Dönemi"ni Berkes nasıl nitelendiriyor? Ona göre bu yıllar dış ve iç politikada **Atatürk** döneminden radikal bir kopuş anlamına gelir. İkinci Dünya Savaşı, genç cumhuriyetin bünyesinde sinmiş tüm gerici akımların canlandığı bir dönemin başlangıcını oluşturur. Bu yıllarda ırkçı-Turancı eğilimlerin birdenbire filizlenmeye başladığını herkes biliyor. Ancak, daha da önemlisi ve sonraki yıllarda "unutturulan" bir olguyu Berkes, Alman, İngiliz, Amerikan ve Türk belgelerine dayanarak ortaya koymaktadır: Nazi hayranlığıyla karışık Turancı filizlenmeler, Başbakan **Saraçoğlu** Dışişleri Bakanı **Menemencioğlu**, Türkiye Cumhuriyeti'nin Nazi Almanyası'ndaki büyükelçisi **Gerde**, CHP Genel Sekreteri **Esandal**'ın bilgileri ve katkıları altında oluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin en üst düzeyde temsilcileri, Almanya'nın Dışişleri Bakanı **Ribbentrop**, Türkiye Büyükelçisi **Von Papen** ve hatta doğrudan doğruya **Hitler** ile temas halindedirler. Bu aktörler, Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonucunda Almanya'nın Azerbaycan ve Orta Asya'da Türkiye'ye ne vereceğini pazarlık etmektedirler.

Stalingrad yenilgisi bu hayallere son veriyor. Ancak, Nazilerle kurulan bu bağlantıların kefareti birilerinin ödemesi gerekiyor. Fatura, siyasi iktidarın içindeki Nazi sempatizanlarına değil, Berkes'in "çoluk-çocuk Turancılar" dediği bir gruba çıkarılacaktır. Bunlar, 1944 yılında şamatayla açılan bir ırkçılık-Turancılık davasının sanıkları olacaklar; epey eziyet gördükten sonra, (ne hikmetse) Hitler'i iki yıl önce savaş karargâhında ziyaret eden bir paşanın başkanlık ettiği bir mahkemede beraat edeceklerdir.

Savaş sonunda ise Türkiye'yi de iç savaşın hüküm sürdüğü Yunanistan gibi bir "komünizm tehdidi" altında göstermek ve (o zamana kadar Türkiye'ye ilgi duymayan) ABD yardım programına sokmak gerekir. Sosyalist partilere, sol sendikalara önce izin verilir; sonra da bunlara karşı çok ağır bir saldırı başlatılır. **Behçet Kemal Çağlar**, **Fahri Kurtuluş**, **Kemal Satır** gibi partililer, CHP örgütlerini "Kahrolsun komünistler" sloganı altında harekete geçirmektedirler. Hükümet katında ise **Hasan Ali Yücel** tasfiye edilmiş; **Sirer** ve **Sökmensüer** gibi eski Nazi hayranı bakanlar eliyle "komünizm tehlikesi"ne karşı mücadele, bir ulusal öncelik haline getirilmiştir. Sonuçta, DP muhalefeti de "solcuların tasfiyesi" hareketine tam destek verir. Sol parti ve sendikalar, Köy Enstitüleri fiilen kapatılır. Tan Matbaası yıkılır. Solcu öğretim üyeleri (Berkes, **Boran**, **Boratav**) üniversiteden atılır. Solu ezmeye öncelik veren çok partili bir rejimin DP iktidarı altında da sürdürüleceği kesinleşir.

Berkes bu hikâyeyi anlatıyor. Ona göre, **İsmet Paşa**'nın bu farklı, ancak birbiriyle tutarlı senaryolardaki rolünü göz ardı edemeyiz. Turan projeleri içinde Nazilerle flört eden başbakanının marifetlerine karşı, Tan Matbaası'nı yıkan, solcu hocalara karşı nümayişleri örgütleyen CHP örgütlerine, Yücel'i ve Köy Enstitülerini tasfiye eden Sirer kliğine karşı İnönü âciz mi idi? Berkes daha da ileri gidiyor. Ona göre Milli Şef bu senaryoların ana mimarıdır. Yakın dönem tarihçileri kendisine katılmayabilirler; ancak o halde karanlık ve "unutulan yıllar" (yani 1940'ı izleyen on yıl) içinde Milli Şef'in rolü üzerinde Berkes'in savları ve kanıtları ile hesaplaşmalıdırlar.

Toprağın bol olsun sevgili Berkes. Ben senin kitabını ve anılarını çok şey öğrenerek ve çok şeyi yeniden hatırlayarak okudum.

